

UDK 94(477):342.25) «1941/1943»

DOI 10.2518/2307-7778.19.01.16

Аліна ІВАНЕНКО

кандидат історичних наук, доцент кафедри правових дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, докторант Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 08401, Україна, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30 (alina.a.ivanenko@gmail.com)

Alina IVANENKO

PhD hab. (history), Associate Professor of the Department of Legal Disciplines T. G. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Doctoral Candidate SHEI «Pereiaslav–Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University». 30, Sukhomlynskoh Str., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401 (alina.a.ivanenko@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9303-7395>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВОВИХ ВІДДІЛІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНИХ РЕГІОНІВ ОКУПОВАНОЇ УКРАЇНИ (1941–1943 РР.)

Анотація. Мета статті: розкрити особливості функціонування правових відділів органів місцевого управління північно-східних регіонів окупованої України на прикладі правового відділу при бургомістрі м. Сум. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах системності, історизму та науковості, а також загальнонаукові методи дослідження. **Наукова новизна** полягає в тому, що подібний детальний розгляд діяльності правових відділів у цьому регіоні буде зроблено вперше. **Висновки.** Встановлено, що у частині окупованих регіонів України, які перебували під контролем військової адміністрації місцеві судові установи не створювалися. Їх функції були передані структурним підрозділам органів місцевого управління міського та районного рівнів, зокрема, правовим відділам. Саме працівники цього органу розглядали цивільні та кримінальні справи, захищаючи певним чином права та інтереси місцевого населення, врегульовуючи спори, які виникали між ним. Загалом, процес діяльності правового відділу та накладання стягнень з порушників був багаторівневим: справа розглядалась консультантом з можливістю проведення допитів сторін та свідків, виносилась постанова, яку зачитували за можливої присутності сторін, потім справа передавалась завідувачу відділу, який або погоджувався із постановою або відправляв на доопрацювання чи самостійно виносив інше рішення. Якщо впродовж триденного терміну не подано оскаржень рішення, то постанова, підписана завідувачем, направлялась бургомістру, який ще раз переглядав справу, заслуховував, за наявності, заперечення сторін та виносив рішення. Дане рішення не могло бути оскаржене, але воно могло бути змінене ортскомендатурою, яка була останньою інстанцією розгляду кожної окремої справи. І лише після затвердження даною інстанцією покарання здійснювалось виконавцем правового відділу (у разі, якщо накладено штраф) або поліцією (у разі арешту чи примусових робіт).

Ключові слова: правовий відділ, спір, суд, стягнення, заява, штраф.

FUNCTIONING PECULIARITIES OF THE LOCAL GOVERNING BODIES' LEGAL DEPARTMENTS IN THE NORTH-EAST REGIONS OF OCCUPIED UKRAINE (1941–1943)

Summary. The aim of the paper: to reveal the peculiarities of the local government's legal departments functioning in the north-eastern regions of occupied Ukraine on the example of the legal department under the governance of Sumy's burgomaster. **The methodology of the study** is based on the systematic, historical and scientific principles, as well as general scientific research methods. The scientific novelty lies in the fact that so detailed review of the legal departments activities in the region is made for the first time. **Conclusions.** The articles established the fact that local judicial institutions were not created in the part of the occupied regions of Ukraine which were under control of military administration. Their functions were transferred to structural subdivisions of local government departments of city and district levels, in particular, legal departments. This body's staff considered civil and criminal cases, protecting in a certain way the rights and interests of the local population, settling disputes that arose between the people. In general, the process of legal department activity

and imposing penalties on offenders was multilevel one: the case was considered by a consultant with the possibility of interrogations of parties and witnesses, a resolution was issued and read out in the possible presence of the parties, then the case was transferred to the head of the department, which either agreed with the decree or sent for refinement or independently delivered another solution. If no appeal was filed within a three-day period, the decision signed by the head was sent to the burgomaster, who once again reviewed the case, listened to, if any, objections of the parties and made the decision. This decision could not be appealed, but it could be changed by the Orcestandadur, which was the last instance of consideration in each individual case. And only after the approval of this instance, the punishment was carried out by the executor of the legal department (in case of imposition of a fine) or by the police (in the case of arrest or forced labor).

Key words: legal department, dispute, court, enforcement, statement, fine.

Постановка проблеми. Проблеми, пов'язані із нацистською окупацією України усе ще залишаються актуальними і недостатньо дослідженими. Однією із таких проблем є функціонування органів, які забезпечували певні права та інтереси місцевого населення у їх юридичній площині. Німецькій окупаційній адміністрації довелося йти на їх створення, для чого формувалася відповідна нормативно-правова база, визначалися рівні службових компетенцій їх службовців.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Аналіз історіографічних джерел засвідчує, що ситуація із реконструкцією роботи правових відділів органів місцевого управління або їх нормативно-правового забезпечення більш вивчена у тих регіонах, які входили до Райхскомісаріату «Україна» (далі – РКУ). Це праці О. Гончаренка (Honcharenko, 2010; Honcharenko, 2009; Honcharenko, 2010; Honcharenko, 2009; Honcharenko, 2011; Honcharenko, 2009; Honcharenko, Lysenko, Pershyna, 2010; Honcharenko, Kunytskyi, Lysenko, 2014), В. Шайкан (Shaikan, 2005; Shaikan, 2006; Shaikan, 2007), М. Куницького (Kunytskyi, 2014; Kunytskyi, 2013), Н. Колісник (Kolisnyk, 2014; Kolisnyk, 2014), Л.Мельнічук (Melnichuk, 2014), та статті автора даної публікації А. Іваненко (Ivanenko, 2018). А от ситуація, яка склалася в зоні відповідальності військової адміністрації взагалі невивчена.

Мета публікації – розкрити особливості функціонування правових відділів органів місцевого управління північно-східних регіонів окупованої України на прикладі правового відділу при бургомістрі м. Сум.

На теренах РКУ склалася більш-менш усталена система місцевих судових установ, які розглядали справи цивільного та кримінального характеру. До створення цих органів справи розглядалися правовими відділами органів місцевого управління або ж іншими адміністративними структурами міських та районних управ. А от у зоні відповідальності військової адміністрації цивільні та кримінальні суди створювалися не в усіх регіонах. У частині з них ці функції були покладені на правові відділи органів місцевого управління, типовим прикладом якого є Сумська міська управа.

24 березня 1943 р. положенням «О правовом отделе при Бургомистре гор. Сум» був організований правовий відділ для вирішення цивільних спорів населення та дрібних правопорушень м. Сум та Сумського району. Зазначимо, що у правовий відділ перейменовано Юридичну частину, яка виконувала фактично схожі функції і мала аналогічний штатний розпис (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 1, 4).

За штатним розписом Положення про правовий відділ, в установі мали працювати 8 осіб з відповідним посадовим окладом: завідувач правовим відділом – 1800 крб., член правового відділу – 1500 крб., старший секретар – 800 крб., виконавець – 800 крб. секретар – 400 крб., машиністка – 500 крб., кур'єр – 250 крб., прибиральниця – 250 крб. (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1942, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 3, s. 107, p. 4).

Вже у кінці квітня 1943 р. членами правового відділу працювали 2 спеціалісти (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 8, 9, 10; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 1; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5, 16).

Хоча, якщо проаналізувати відомості про отримання заробітної плати за березень – червень 1943 р., то можна побачити, що деякі співробітники отримували дещо інші виплати, ніж зазначено у положенні: начальник відділу – 1400 крб. (замість зазначених 1800); консультант (член правового відділу) – 1200 крб. (замість 1500); старший секретар – 800 крб.; виконавець – аналогічно зазначеному, 800 крб.; машиніст – 400 крб. (у положенні зазначено 500 крб.); діловод (секретар) – 400 крб., як і передбачалося; прибиральниця – з 1 травня 300 крб. (положенням прописано 250 крб., які співробітник отримував перші два місяці діяльності установи); кур'єр – з 1 травня 300 крб. (положенням прописано було 250 крб., які співробітник отримував перші два місяці діяльності установи) (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5–16; SASR, f. R-1841, d. 3, s. 107, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1956, p. 2–3; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1944, p. 6, 11).

Робочий день в усіх відділах Сумської міської управи, в тому числі і правовому призначався із 8.00 – до 16.00, з обідньою перервою із 12.00 – до 13.00 (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p.14, 17). Перед вихідним днем робочий день із 8.00 – до 13.00. З 20 липня 1943 р. наказом по правовому відділу робочий час збільшено: з 7.00 – до 17.00, а обідня перерва 12.00 – 12.40. У суботу також збільшено робочий день: з 7.00 – до 15.00 з також обідньою перервою (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 28–29). Отож робочий тиждень збільшився від 40 – до 54 год. А вже з серпня того ж року часи прийому відвідувачів зменшились щодня на 2 год., повернулись до попередньої кількості: 8.00 – 16.00, зросла і обідня перерва, але лише на 5 хв. (12.00 – 12.45). Але судячи з того, що адвокати мали повернути справи, які брали на опрацювання «... в канцелярію к концу рабочего дня не позднее 16.30», то сам робочий час у співробітників правового відділу не змінився, за винятком обідньої перерви (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1943, p. 8; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1961, p. 1).

Залишати робоче місце з поважних причин упродовж робочого дня будь-хто зі співробітників міг лише із дозволу завідуючого відділом. Не вихід на роботу без поважних причин вважався прогулом. У випадку хвороби або поважних сімейних обставин співробітник мав попередити завідуючого відділом і, не пізніше 12 год. того ж дня, секретаря. Довідку про хворобу співробітник мав надати не пізніше трьох днів із дня хвороби. Кожен зі співробітників мав право на лікарняну відпустку (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p.17, 18; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1931, p. 1–3; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1947, p. 2).

Контроль за виконанням трудової дисципліни по канцелярії покладался на секретаря відділу. На нього ж покладалась обов'язки розподілу роботи канцелярії, прибиральниці та кур'єра. Контроль за виконанням трудової дисципліни виконавцем та консультантами здійснював завідуючий (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 17, 18).

Правовому відділу доручалось виконання контролю та нагляду за роботою нотаріальної контори (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1942, p. 3).

За положенням «О правовом отделе при бургомистре г. Сум», яке прийнято 1 квітня 1943 р., правовий відділ виконував підготовку для вирішення бургомистром таких справ: спорів про право власності на різноманітне майно, окрім спорів про право власності на домобудівництво та земельні ділянки (але фактично навіть питання власності будинку також іноді вирішував правовий відділ) (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 13–13zv.; 18–19 zv.; SASR, f. R-1841, d. 3, s. 104, p. 18–18 zv.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1953; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1894); спорів про оренду майна та виселенні з квартир та інших приміщень (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 94; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1729; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1728; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1414; SASR, f. R-1841, d. 6a, s. 14, p. 14); спорів, що витікали із договорів міни, підряду, займу (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 168); спорів, що витікали із договорів доручення та комісії; спорів із договорів усіх видів товариств (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 171); спорів до договорам найму, за нанесення каліцтва та шкоди (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1953); аліментні

спори, розлучення (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 104, p. 8–8zv.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1873, p. 1); про затвердження у правах спадкування та охороні спадщини (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 104, p. 8–8zv., 19–19 zv.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 126, 9 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1953, 6 p.); про установленні фактів та певних подій: дати народження, усиновлення, факту навчання або роботи у певній установі або звільнення (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 116, 6 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 113, 4 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 147, 7 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 362, 28 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1216, 3 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 462, 4 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1942, p. 1; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1953, 6 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1894, 94 p.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1646, 5 p.).

Згодом в правовому відділі почали розглядатись і кримінальні справи (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 106, 3 p.; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 22).

При чому, правовий відділ працював достатньо продуктивно, щомісяця до установи поступало 400–800 справ загалом, з них 10–30 кримінальних. Для прикладу, аналізуючи звіт правового відділу за травень 1943 р., можна побачити кількість цивільних та кримінальних справ та їх класифікацію: «Поступило за май місяць гражданских дел – 535 В том числе: А) имущественного значения – 14; Б) об усыновлении – 5; В) о разводе – 2; Г) о выселении – 4; Д) об установлении времени рождения и факта пропажи документов – 504; Ж) прочих – 4 За отчетное время рассмотрено – 209; Осталось на 1 июня – 403; Взыскано судебных издержек – 11580 руб.» (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 96, p.12)

«Поступило за май місяць уголовных дел – 11; В том числе: За нанесение легких побоев – 6; За оскорбления – 2; Кража – 3; Рассмотрено – 7; Осталось на 1 июня – 4; Вынесено постановлений об оштрафовании виновных в доход бюджета Горуправы на сумму – 8850 руб.» (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 96, p.13).

Як ми бачимо, переважна більшість справ стосувалась факту встановлення дати народження. Окрім вищевказаних правовий відділ міг розглядати кримінальні справи по обману та самоуправстві (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 96, p.16).

При чому, саме через величезну кількість справ, Бургомістру м. Сум надійшла докладна записка від начальника правового відділу Сергієвича Н. про збільшення штату установи (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 6). До цього членами правового відділу працювали: Корнієнко І. (24 березня – 21 квітня 1943 р.), Володкович Я. (з 9 квітня 1943 р.), а згодом переведено з посади начальника відділу, на посаду другого консультанта В'юннікова І. (з 23 квітня 1943 р.) (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 8, 9, 10; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 1; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5, 16; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 19, p. 1, 3, 5, 6, 7, 10). З 9 та 10 червня відповідно ряди консультантів поповнили Городецький М. та Льїн П. (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p.16; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 7, 8). 24 липня 1943 р. бургомістру м. Сум надійшло ще одне прохання про збільшення штату до трьох консультантів знову ж таки через велику кількість справ (SASR, f. R-1841, d. 5, s. 3, p. 9).

Прийом заяв здійснювався завідувачем правовим відділом, а у випадках його відсутності – секретарем за наступним переглядом тим же завідувачем. Прийом заяв здійснювався щодня з 8.00 – до 14.00 з обідньою перервою (12.00 – 13.00) (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 17zv., 18zv.). Завідувачами правового відділу працювали В'юнніков І (24 березня – 23 квітня 1943 р.), Сергієвич Н. (23 квітня 1943 р.) (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 10, 11; SASR, f. R-1841, d. 3, s. 107, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5, 16; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 19, p. 1, 3, 5, 6, 7, 10; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1955, p. 2). А старшим Секретарем – Ревенко С. (SASR, f. R-1841, d. 3, s. 107, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5, 16; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 19, p. 1, 3, 5, 6, 7, 10). Окрім цього, в обов'язки секретаря входило підшиття справ, зберігання їх у відповідному вигляді, систематизація справ: за галуззю права (цивільні, кримінальні), за завершенистю (закриті чи у процесі розгляду), по порядку (номерам та датам) (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1943, p. 8; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1961, p. 1).

За вирішення кожного спору та виконання кожної юридичної дії правовий відділ стягував таксу відповідну до кожної справи: зі скарг, вартістю до 200 крб. стягувалось 5 крб.; відповідно 500 крб. – 10 крб.; від 500 до 1000 крб. – 3 %; більше 1000 крб. – 4 %; заяви без певної суми – 20 крб.; заяви по виселенню – 30 крб. За розсилку правовим відділом повістки сторонам і свідкам, зі свідка стягувалось по 1 крб. за кожну; за кожну копію постанови мали заплатити по 5 крб. За додані до справи додаткові заяви оплачувались листовим збором в 5 крб. Заяви, що подавались виконавцю для приведення у виконання постанов бургомістра оплачувались збором в 5 крб., а також окремо оплачувалась повістка, що направлялась виконавцю – 5 крб. За накладання арешту виконавцем на майно стягується зборів 1–2 % від оцінки цього майна. Така ж такса стягувалась за продаж з торгів майна.

В окремих випадках завідувач правовим відділом мав право звільнити сторону від оплати зборів по бідності. Усі вказані збори оплачувались сторонами в банк у бюджет бургомістра (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1942, p. 2; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 15–16).

При вирішенні спорів Правовому відділу надавалось право збирати і перевіряти матеріали, викликаючи для цього сторони та свідків. Кожному запрошеному розсилали повістку, в якій вказувалась точна адреса правового відділу, куди учасник справи мав з'явитись. Дані повістки щодня кур'єр мав забрати у канцелярії відділу о 7 ранку (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1943, p. 8–8 zv.; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1961, p. 1zv.). Кур'єрами працювали жінки: Шульженко У. (до 1 квітня 1943 р.), Соломаха М. (1 квітня – 17 червня 1943 р.), Гащенко В. (близько 20 червня 1943 р. 2 робочі дні), Ємельянова В. (з 25 червня 1943 р.) (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 5, 6, 19, 20; SASR, f. R-1841, d. 3, s. 107, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5, 16; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 19, p. 1, 3, 5, 6, 7, 11).

За неявку на виклик без поважних причин на свідків накладався штраф до 100 крб., а з 12 червня 1942 р. – 200 крб. (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 27). По спірним справам, що розглядались правовим відділом дозволено допустити представництво сторін їх найближчими родичами чи представниками адвокатури (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 12–13; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 2). При чому, адвокатів зобов'язували з'являтися вчасно. Адвокатам, із дозволу начальника відділу, могли надати справу для розгляду до їх робочого кабінету. Про неявку адвоката консультанти мали попередити начальника відділу.

Секретар відділу не пізніше 8.00 год. мав вивісити список справ, призначених на слухання у даний день зі вказівками прізвища консультанта, які розглядав відповідну справу. Розгляд справ мав бути призначений на 8.00. (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1943, p. 8; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1961, p. 1).

Постанова мала бути винесена консультантом, який розглядав справу, впродовж трьох днів з моменту останніх дій по ній (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 24). Постанови доповідачі консультанти мали підготувати не пізніше, як за день до дня доповіді, надавши сторонам можливість ознайомитись із постановою. При неявці на вирішення справи обвинуваченого чи відповідача, направлялась копія постанови зі вказівкою про надання права у триденний термін або надати зауваження або просити про розгляд справи у присутності того, хто не з'явився (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 15–16, 24zv.).

Дні доповіді по цивільним справам були встановлені вівторок та п'ятниця з 13.00. Сторони про день доповіді оповіщались, але явка була не обов'язкова (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 15–16).

Постанови консультантів правового відділу по усім спірним справами підлягали затвердженню підписом завідуючого правовим відділом після доповіді консультанта, що розглядав справу, а також пояснень сторін чи їх представників. Про дату розгляду справи завідувачем сторони не оповіщались, але списки справ, що підлягали

вирішенню, вивішувались кожні 2 дні на двері начальника відділу (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 12–13, 22, 23, 24–24 zv.; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 2).

Постанови консультанта по справам могли бути оскаржені у завідувача відділом у триденний термін після оголошення постанови, за що сторони мали сплатити 20 крб. При розгляді справи завідувачем сторони мали право бути присутні та давати пояснення, але їх присутність була не обов'язкова. Незалежно від подачі скарги, кожна розглянута справа мала бути підписана завідувачем (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 23, 24–24zv.). У випадку хвороби особи, форс-мажорних або особливих сімейних обставин можливий термін подачі скарги міг бути подовжений (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 24).

Після підпису завідуючим правового відділу постанови передавались на розгляд та затвердження бургомістром. Участь сторін при цій процедурі не допускалась, але сторони могли подати письмові зауваження щодо винесеної постанови. При доповіді у бургомистра завідувач оголошував і письмові зауваження сторін. Рішення, винесене бургомістром являлось законним та оскарженню не підлягало (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 17, p. 24). Перегляд справ був можливий лише у виняткових випадках та лише із дозволу останнього (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1942, p. 3).

Якщо розглядалась справа про дрібні правопорушення, то мірою покарання могли призначити штраф до 5000 крб. або арешт до 2 тижнів. У випадку неспроможності оплатити штраф замінювався арештом. При чому, для виконання постанов бургомистра про штраф при правовому відділі працював виконавець, а виконання постанови про арешт – справа поліції (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, p. 3). Виконавцями працювали впродовж діяльності установи дві особи: Бородін Я. (до 25 березня 1943 р.) і Качановський Г. (з 25 березня 1943 р.) (SASR, f. R-1841, d. 2, s. 18, ark. 1; SASR, f. R-1841, d. 3, s. 107, p. 4; SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1940, p. 5, 16; SASR, f. R-1841, d. 2, s. 19, p. 1, 3, 5, 6, 7, 10). Виконавець міг стягувати не лише штрафи, а наприклад проводив вселення до квартири, якщо таку постанову прийнято правовим відділом, займатись описом арештованого майна тощо.

З 23 червня 1943 р. були прийняті постійні «Правила о наложеніи штрафа бургомистрами», за якими бургомістри могли накладати штрафи лише за дрібні правопорушення, які не торкались інтересів німецького командування, не являлись грабежем, крадіжкою і т.д. на осіб німецького походження могли накладати будь-які міри покарання лише польові та ортскомендатури. Бургомістри за цими правилами могли накладати 3 види стягнень: штраф до 1000 крб. Арешт до 14 днів; Примусові роботи на 14 днів.

Бургомістр був зобов'язаний надати на затвердження накладання стягнення ортскомендатурі. Виконання стягнення проводилось лише після затвердження ортскомендатурою. Бургомістрам надано вірець складання штрафних списків. У даних штрафних списках вказувалось Прізвище та ім'я порушника, проступок, розмір штрафу, підтвердження виконання та дата. У додатку до списку уточнювався проступок з деякими деталями та за якими доказами доведено провину (SASR, f. R-1841, d. 7, s. 1932, p. 1–4 zv.).

Процес діяльності правового відділу та накладання стягнень з порушників був багаторівневим: справа розглядалась консультантом з можливістю проведення допитів сторін та свідків, виносилась постанова, яку зачитували за можливої присутності сторін, потім справа передавалась завідувачу відділу, який або погоджувався із постановою або відправляв на доопрацювання чи самостійно виносив інше рішення. Якщо упродовж триденного терміну не подано оскаржень рішення, то постанова, підписана завідувачем, направлялась бургомістру, який ще раз переглядав справу, заслуховував, за наявності, заперечення сторін та виносив рішення. Дане рішення не могло бути оскаржене, але воно могло бути змінене ортскомендатурою, яка була останньою інстанцією розгляду кожної окремої справи. І лише після

затвердження даною інстанцією покарання здійснювалось виконавцем правового відділу (у разі, якщо накладено штраф) або поліцією (у разі арешту чи примусових робіт).

Висновки. У частині окупованих регіонів України, які перебували під контролем військової адміністрації місцеві судові установи не створювалися. Їх функції були передані структурним підрозділам органів місцевого управління міського та районного рівнів, зокрема, правовим відділам. Саме працівники цього органу розглядали цивільні та кримінальні справи, захищаючи певним чином права та інтереси місцевого населення, врегульовуючи спори, які виникали між ним.

Бібліографія

Гончаренко, О. (2010). Діяльність комендатур вермахту зі створення органів місцевого управління на теренах майбутнього Райхскомісаріату «Україна» (1941–1942 рр.). *Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. (11). 22–33.

Гончаренко, О. (2009). Застосування елементів радянського законодавства в управлінсько-розпорядчій практиці установ Райхскомісаріату «Україна» на початковому етапі становлення гітлерівського окупаційного режиму: постановка проблеми (друга половина 1941–початок 1942 рр.). *Часопис української історії*. (18). 163–165.

Гончаренко, О. (2010), Миські управи в системі окупаційного апарату влади райхскомісаріату «Україна»: організаційна структура та проблеми службової компетенції (1941–1944 рр.). *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. Статей*. (13). 137–153.

Гончаренко, О. (2009), Судова та управлінсько-розпорядча практика установ окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату «Україна» у сфері припинення сімейних правовідносин (1941–1944 рр.). *Часопис української історії*. (16). 59–64.

Гончаренко, О. (2011), Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.): монографія. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 600 с.

Гончаренко, О. (2009), Функціонування правових відділів органів місцевого управління в системі судочинства Рейхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). *Часопис української історії*. (14). 78–82.

Гончаренко, О., Куницький, М., Лисенко, О. (2014), Система органів місцевого управління на території Райхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941–1944 рр. Київ, 151 с.

Гончаренко, О., Лисенко, О., Першина, Т. (2010), Система управління окупованими територіями України. *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси* (Кн. 1, 321–367), К.: НВП «Видавництво «Наукова думка, НАН України».

Державний архів Сумської області.

Іваненко, А. (2018), Спроби створення цивільно-процесуальних норм в Україні в період нацистської окупації (осінь 1941 р.). *Переяславський літопис*. Вип. 14. 28–35. DOI 10.5281/zenodo.2267812.

Колісник, Н. (2014), Зміни громадянського статусу особи у практиці роботи місцевих судових установ на теренах Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. (2, 3). 61–65.

Колісник, Н. (2014), Реалізація судових функцій у системі службових компетенцій місцевих управ Райхскомісаріату України в період другої половини 1941–середини 1942 рр. *Часопис української історії*, (30), 66–71.

Куницький, М. (2014), Соціально – правовий статус місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.): монографія. К.: ПП «НВЦ «Профі», 2014. 564 с.

Куницький, М. (2013). Судові засоби захисту прав та інтересів місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). *Мандрівець*. (6 (108)). 98 с.

Мельнічук, Л. (2014). Функціонування органів місцевого управління окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). (дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01), Переяслав-Хмельницький, 271 с.

Шайкан, В. (2005). Колабораціонізм на території Рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в період Другої світової війни. Монографія. Кривий Ріг: Мінерал. 564 с.

Шайкан, В. (2006). Німецька система судочинства та діяльність українських правових відділів у роки тимчасової гітлерівської окупації України. *Безсмертя подвигу: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (111–121). Київ.

Шайкан, В. (2007). Стан системи судочинства на території Рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки гітлерівської окупації. *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей*. (11). 205–210.

References

Honcharenko, O. (2010). Diialnist komendatur vermakhtu zi stvorennia orhaniv mistsevoho upravlinnia na terenakh maibutnoho Raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1942 rr.). [The activities of the Commandant of the Wehrmacht on the establishment of local government bodies in the future of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1942)]. *Istorychna panorama: Zbirnyk naukovykh statei ChNU. Spetsialnist «Istoriia»*. (11). 22–33.

Honcharenko, O. (2009). Zastosuvannia elementiv radianskooho zakonodavstva v upravlinsko-rozporiadchii praktytsi ustanov Raikhskomisariatu «Ukraina» na pochatkovomu etapi stanovlennia hitlerivskoho okupatsiinoho rezhymu: postanovka problemy (druha polovyna 1941 – pochatok 1942 rr.). (Application of the elements of Soviet legislation in the administrative and administrative practice of the institutions of the Reichskommissariat «Ukraine» at the initial stage of the formation of the Nazi occupation regime: the problem setting (the second half of 1941 – the beginning of 1942)). *Chasopys ukrainskoi istorii*, (18). 163–165.

Honcharenko, O. (2010). Miski upravy v systemi okupatsiinoho aparatu vlady raikhskomisariatu «Ukraina»: orhanizatsiina struktura ta problemy sluzhbovoi kompetentsii (1941–1944 rr.). (City councils in the system of the occupation office of the authority of the district council «Ukraine»: organizational structure and problems of official competence (1941–1944)). *Storinky voiennoi istorii Ukrainy: Zbirnyk naukovykh Statei*. (13). 137–153.

Honcharenko, O. (2009). Sudova ta upravlinsko-rozporiadcha praktyka ustanov okupatsiinoi administratsii Raikhskomisariatu «Ukraina» u sferi pryypynennia simeinykh pravovidnosyn (1941–1944 rr.). (Judiciary and administrative practice of institutions of the occupation administration of the Reichskommissariat «Ukraine» in the sphere of termination of family ties (1941–1944)). *Chasopys ukrainskoi istorii*. (16). S. 59–64.

Honcharenko, O. (2011). *Funktsionuvannia okupatsiinoi administratsii Raikhskomisariatu «Ukraina» upravlinsko-rozporiadchi ta orhanizatsiino-pravovi aspekty (1941–1944 rr.) (Functioning of the occupational administration of the Reichskommissariat «Ukraine»: administrative and administrative and organizational-legal aspects (1941–1944): monohrafiia*. K.: NPU imeni M.P.Drahomanova. 600 s.

Honcharenko, O. (2009). Funktsionuvannia pravovykh viddiliv orhaniv mistsevoho upravlinnia v systemi sudochynstva Raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.) [Functioning of legal departments of local government in the system of legal proceedings of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944)]. *Chasopys ukrainskoi istorii*. (14). 78–82.

Honcharenko, O., Lysenko, O., Pershyna, T. (2010). Systema upravlinnia okupovanyimi terytoriiamy Ukrainy (The management system of the Occupied Territories of Ukraine). *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI stolittia: Istorychni narysy*. (Kn. 1. 321–367).

Honcharenko, O., Kynytskyi, M., Lysenko, O. (2014) *Systema orhaniv mistsevoho upravlinnia na terytorii raikhskomisariatu «Ukraina» ta «viiskovoi zony» (The system of local government bodies on the territory of the Rayhskommissariat «Ukraine» and «military zone» 1941–1944 rr.)*. Kyiv, 151 s.

Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti [SASR – State Archives of Sumy Region]

Ivanenko, A. (2018). Sproby stvorennia tsyvilno-protseuralnykh norm v Ukraini v period natsytskoi okupatsii (osin 1941 r.) [Attempts to create civil procedural norms in Ukraine during the Nazi occupation (autumn 1941)]. *Pereiaslavsky Chronicle-Pereiaslavskyi litopys*. 14. 28–35. DOI: 10.5281/zenodo.2267812. (in Ukrainian).

Kolisnyk, N. (2014). Zminy hromadianskoho statusu osoby u praktytsi roboty mistsevykh sudovykh ustanov na terenakh Raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.) [Changes in the civil status of a person in the practice of work of local judicial institutions in the areas of the

Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944)]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istorii*. (2, 3). 61–65.

Kolisnyk, N. (2014). Realizatsiia sudovykh funktsii u systemi sluzhbovykh kompetentsii mistsevykh uprav Raikhskomisariatu Ukraina v period druhoi polovyny 1941–seredyny 1942 rr. (Realization of judicial functions in the system of service competences of local authorities of the Reichskommissariat Ukraine during the second half of 1941–mid-1942.) *Chasopys ukrainskoi istorii*, (30), 66–71.

Kunytskyi, M. (2014). *Sotsialno-pravovyi status mistsevoho naseleattia Raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.) [Socio-legal status of the local population of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944)]*: monohrafiia. K.: PP «NVTs «Profi», 564 s.

Kunytskyi, M. (2013) Sudovi zasoby zakhystu prav ta interesiv mistsevoho naseleattia Raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.) [The judicial remedies for the protection of the rights and interests of the local population of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944)]. *Mandrivets*, (6 (108)). 98 s.

Melnichuk, L. (2014), Funktsionuvannia orhaniv mistsevoho upravlinnia okupatsiinoi administratsii Raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.) [Functioning of the local authorities of the occupational administration of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944)]. (*candidate's thesis*), Pereiaslav-Khmelnitskyi.

Shaikan, V. (2005), *Kolaboratsionizm na terytorii Raikhskomisariatu «Ukraina» ta viiskovoi zony v period Druhoi svitovoi viiny [Collaboration on the territory of the Reichskommissariat «Ukraine» and the military zone during the Second World War]*. Monohrafiia. Kryvyi Rih: Mineral. 564 s.

Shaikan, V. (2006), Nimetska systema sudochynstva ta diialnist ukrainskykh pravovykh viddiliv u roky tymchasovoi hitlerivskoi okupatsii Ukrainy (The German system of legal proceedings and the activities of Ukrainian legal departments during the period of the Nazi occupation of Ukraine). *Bezsmertia podvyhu: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. (111–121), Kyiv.

Shaikan, V. (2007), Stan systemy sudochynstva na terytorii Raikhskomisariatu «Ukraina» ta viiskovoi zony v roky hitlerivskoi okupatsii [The state of the system of justice in the territory of the Reichskommissariat «Ukraine» and the military zone during the Nazi occupation]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy: Zb. nauk. statei*. (11). 205–210.